

Iveta COUFALOVÁ

„... was man in Dresden schauet,/ Und was AUGUST vollführt und bauet,/ Sieht man sonst nirgends auf der Welt“¹ Drážďany a Varšava v strategiích reprezentace moci Augusta Silného za velké severní války²

Abstract: „... was man in Dresden schauet,/ Und was AUGUST vollführt und bauet,/ Sieht man sonst nirgends auf der Welt“ Dresden and Warsaw in the Strategies of the Representation of Power of Augustus the Strong during the Great Northern War

The relation of August the Strong (1670–1733), Elector of Saxony and King of Poland, to Dresden and Warsaw and comparing his approach to these centres of Saxony-Poland during the Great Northern War (1699/1700–1721) are really thought-provoking topics. From the point of view of architectural changes (primarily the Dresden Residence and the Royal Palace and Saxon Palace in Warsaw) of both towns and also material culture (f. e. decoration) it is an attractive motif and the comparison breeds till unheeded questions reflecting August the Strong and representation of his power. The following text focuses on the relation of this Elector/King to the space of the town residences and also on the possibilities of „disciplination of the town space“ during the war.

Key words: (Great) Northern war (1699/1700–1721) – August the Strong – Saxony – Saxony-Poland – Dresden – Warsaw (Warszawa) – representation – architecture – festivals

---

- 1 Verše z básně opěvující především Grünes Gewölbe v drážďanském zámku, jejich autorem je lékař Daniel Wilhelm Triller (1695–1782), který je sepsal v roce 1732. Zde citace z: Johann C. HASCHKE, *Umständliche Beschreibung Dresdens: mit allen seinen äußern und innern Merckwürdigkeiten. Historisch und architektonisch, mit zugegebenem Grundriß I*, Leipzig 1781, s. 58. Srov. Karl CZOK, *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen, König von Polen*, München – Zürich 2006, s. 141.
- 2 Studie vznikla v rámci grantu ESF OPVK *Konfesijní kultura mezi středověkem a moderní dobou – Posílení mezinárodního výzkumu na Katedře historie FF UP*, reg. č. CZ.1.07/2.3.00/20.0192.

V době velké severní války (1699³/1700–1721) se nabízí několik výrazných „městských osudů“ – za všechny jmenujme třeba Petrohrad, Gdaňsk či Lipsko.⁴ Jejich historie v tomto období je v trvalém hledáčku badatelů, ačkoliv i v těchto konkrétních případech zůstává mnoho otázek otevřených, především (paradoxně) u Petrohradu, který – troufám si tvrdit – má s ohledem na to, že teprve za velké severní války vznikl,⁵ jednu z nejčetnějších historiografických bibliografií vůbec.⁶ Protože velká severní válka byla vyvrcholením stoletého mocenského zápasu o takzvané *dominium maris Baltici*⁷ a současně o udržení Švédska mezi evropskými mocnostmi, promítlo se to rovněž na způsobu vedení války. Velká severní válka byla vleklým konfliktem, dalším v řadě, který mimo jiné charakterizovala přítomnost četných švédských vojsk mimo skandinávský prostor, současně byla válkou, v níž se dosud „vzdálené“ Rusko aktivně a trvale zapojilo do středoevropských mocenských sítí. Spojenectví Petra Velikého s Augustem Silným, tedy se sasko-polskou unií, významně ovlivnilo především polské záležitosti.⁸

-
- 3 Tento způsob datace volím s ohledem na formování spojenecké koalice mezi Sasko-Polskem, Ruskem a Dánsko-Norskem, které probíhalo již v roce 1699.
- 4 Petrohrad byl založen po první bitvě u Narvy. Srov. Iveta COUFALOVÁ, *Vivat kung Carolus! Bitva u Narvy 19. (30.) listopadu 1700 v kontextu mocenského zápasu na severu Evropy*, *Historie a vojenství* 51, 2002/1, s. 96–119, zde s. 99. Roli Gdaňsku, významného obchodního přístavu, v období sasko-polské unie nastiňuje příspěvek Miloše Řezníka z konference z roku 1997: Miloš ŘEZNÍK, *Die mächtige Bedeutung Danzigs in der Zeit der polnischen-sächsischen Verbindung*, in: Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1765. Beiträge der wissenschaftlichen Konferenz vom 26. bis 28. Juni 1997 in Dresden (= Saxonia 4/5), Dresden 1998, s. 137–143. Konkrétně pro období velké severní války je metodologicky inspirativní práce Hannes SAARINEN, *Bürgerstadt und absoluter Kriegsherr. Danzig und Karl XII. im Nordischen Krieg*, Helsinki 1996. Lipsko je zajímavým příkladem rozkvětu města, které využilo příležitosti v součinnosti s myšlenkovou proměnou tehdejší Evropy (knížní trh, univerzita, osvícenství) a jemuž se později v polovině 18. století přezdívalo také německé Athény, obecně Engelhard WEIGL, *Schauplätze der deutschen Aufklärung. Ein Städterundgang*, Reinbek bei Hamburg 1997, obzvlášť s. 16–18, 31–47, 100–113; v rámci kulturní teorie vizualizace moci a disciplinace prostoru: Thomas WELLER, *Der Ort der Macht und die Praktiken der Machtvisualisierung. Das Leipziger Rathaus in der Frühen Neuzeit als zeremonieller Raum*, in: Christian Hochmuth – Susanne Rau (eds.), *Machträume der frühneuzeitlichen Stadt (= Konflikte und Kultur – Historische Perspektiven, Bd. 13)*, s. 285–309.
- 5 Za tradiční datum založení Petrohradu se uvádí 16./27. 5. 1703.
- 6 Z posledních monografií o dějinách Petrohradu: V. S. BOBRYŠEV (ed.), *300 let vojennoj istorii Sankt-Peterburga. Sankt-Peterburg – vojennaja stolica, vojenno-naučnyj i vojenno-promyšlennyj centr strany*, Sankt-Peterburg 2003; Anatolij Viktorovič DARINSKIJ – Vitalij Ivanovič STARCEV, *Istorija Sankt-Peterburga*, Sankt-Peterburg 2002; Marina FEDOTOVA – Kirill KOROLEV (eds.), *Sankt-Peterburg. Avtobiografija*, Sankt-Peterburg – Moskva 2010; Erich DONNERT, *Sankt Petersburg. Eine Kulturgeschichte*, Köln – Weimar – Wien 2002.
- 7 Chápáno od počátku tzv. dánské, resp. švédské fáze třicetileté války. Josef ŠUSTA, *Úvahy o všeobecných dějinách. Velké milníky*, Praha 1999, s. 224. Srov. Robert I. FROST, *The Northern Wars. War, State, and Society in Northeastern Europe, 1558–1721*, Harlow – New York 2000, s. 226.
- 8 Záměr Augusta Silného byl však původně opačný – chtěl využít ruského spojenectví a vojáků k získání Livonska, kde chtěl zřídit pro Wettiny dědičné království. Plány, jež s livonským územím měl,

Podnětným tématem v době velké severní války je bezesporu vztah Augusta Silného k Drážďanům a Varšavě a srovnání přístupu tohoto panovníka k těmto dvěma centřům sasko-polské personální unie. Z hlediska architektonické proměny města i z pohledu hmotné kultury se jedná o velmi přitažlivé téma a komparační přístup vynáší dosud opomíjené otázky reflektující Augusta Silného a reprezentaci jeho panovnické moci.⁹ V následujících tezí se soustředím především na vztah panovníka k prostoru městských rezidencí a také na možnosti „disciplinace městského prostoru“ v době války. Drážďany a Varšava jsou totiž v tomto kontextu zajímavými badatelskými objekty a nabízí se tak řada metodologických postupů, jak tento badatelský potenciál podnětně využít. Následující text jednak shrnuje aktuální stav výzkumu, jednak nastiňuje další možnosti bádání. Rozhodně si však v této fázi a podobě neklade za cíl vyčerpávající komparaci – navíc prameny pro drážďanské prostředí se dochovaly v mnohem rozsáhlejší množství než prameny pro prostředí varšavské. Časovým rámcem studie je období velké severní

---

jsou zachyceny v bodech mj. v dokumentu „*Observationes Cura praesentem Statum Livoniae*“ z roku 1700: Hauptstaatsarchiv Dresden (dále jen HStA Dresden), 10024 Geheimer Rat / Geheimes Archiv, Loc. 9648/5. Srov. Johannes KALISCH, *Sächsisch-polnische Pläne zur Gründung einer See- und Handelskompanie am Ausgang des 17. Jh.*, in: Johannes Kalisch – Józef Gierowski (eds.), *Um die polnische Krone. Sachsen und Polen während des Nordischen Krieges 1700–1721*, Berlin 1962, s. 45–69, zde s. 47 a František STELLNER, *Rusko a střední Evropa v 18. století I*, Praha 2009, s. 36–44. Z polské historiografie srov. např. Józef Andrzej GIEROWSKI, *The Polish-Lithuanian Commonwealth in the XVIIIth Century. From Anarchy to Well-Organised State*, Kraków 1996, s. 83, 88–89, nebo Józef GIEROWSKI, *Polska Saksonia i plany absolutystyczne Augusta II*, in: Bogusław Leśnodorski (ed.), *Polska w epoce oświecenia. Państwo, społeczeństwo, kultura*, Warszawa 1971, s. 60–105; Jerzy TRZOSKA, *Kaprzy króla Augusta Mocnego, 1716–1721. Z problematyki morskiej z czasów saskich* (= Prace centralnego muzeum morskiego w Gdańsku, T. IX), Gdańsk 1993.

9 Obecně problematice sasko-polské unie viz především práce J. Staszewského, J. Gierowského, Kh. Blaschkeho a K. Czoka. Naposledy se problematikou sasko-polské unie z hlediska německo-polského potkávání zabýval Miloš ŘEZNÍK, *August der Starke. Guter Mäzen und schlechter König?*, in: Hans Henning Hahn – Robert Traba (eds.), *Deutsch-Polnische Erinnerungsorte*. Bd. 2: Geteilt / Gemeinsam, Paderborn 2014, s. 273–293, zde především 273–275 (shrnutí sasko-polské problematiky). Obě centra sasko-polské unie byla dosud hodnocena spíše „vedle sebe“ a povšechně, srov. např. Jerzy KOWALCZYK, *Die zwei Hauptstädte. Dresden und Warschau*, in: Werner Schmidt – Dirk Syndram (eds.), *Unter einer Krone. Kunst und Kultur der sächsisch-polnischen Union*, Leipzig 1997, s. 79–95. V poslední době stojí za pozornost především studie Elisabeth TRILLER, *Augustus the Strong's Polish Spaces of Representation*, in: Piotr Salwa (ed.), *Polish Baroque, European Contexts. Proceedings of an International Seminar held at The Institute for Interdisciplinary Studies „Artes Liberales“ University of Warsaw June 27–28, 2011*, Warszawa 2012, s. 95–123 – s některými jejími závěry se jistě bude ještě na odborném poli polemizovat (např. úvahy o architektonické podobě Augustem iniciovaných staveb a úprav prostorů ve Varšavě, s. 119–121). Určitou výjimkou naznačující možnosti komparace je práce Jana Harasimowicze, která však ze svého srovnání vynechává Varšavu: Jan HARASIMOWICZ, *Representation of the Court and Burghers in the Baroque Cities of the High Road. Kraków, Wrocław, and Dresden in the Historical Comparison*, in: Gary B. Cohen – Franz A. J. Szabo, *Embodiments of Power. Building Baroque Cities in Europe* (= Austrian and Habsburg Studies 10), New York 2008, s. 97–119.

války a s ní související vojenské a politické události, které kontextualizují s kulturními dějinami a reprezentačními přelomy vlády Augusta Silného v sasko-polské unii.

I přes rozdílný politický, náboženský či ekonomický vývoj v saském kurfiřtství a polském království měly Drážďany a Varšava překvapivě podobné pozice. Rezidenčním centrem Saska, tedy území rozděleného mezi několik rodinných linií wettinského rodu, se Drážďany staly až ke konci 15. století, po takzvaném lipském dělení (Leipziger Teilung) v roce 1485. Duchovním centrem wettinského rodu a jeho vlády v kurfiřtství i vévodství byla i nadále Míšeň, sídlo nejvlivnějšího saského biskupství. Stejně tak i Varšava se správním centrem Rzeczypospolite stala přibližně sto let před začátkem velké severní války – roku 1609 zde začal Zikmund III. Vasa přestavovat zámeckou rezidenci ve své stále reprezentativní sídlo (tento *zamek królewski* byl královskou rezidencí již od roku 1526).¹⁰ Díky jeho úsilí Varšava převzala správní úlohu od Krakova, který však zůstal nadále polským duchovním centrem – v katedrále na wawelském hradě se konaly korunovace polských králů. Varšavu i Drážďany tedy v tomto ohledu spojuje především fakt, že ve století před nástupem Augusta Silného do čela Saska a Polska probíhal v obou městech čilý stavební ruch, jehož cílem bylo vyzdvihnouti těchto měst do čela dané země nejen formálně, ale rovněž fakticky. Augustovy stavební aktivity v obou městech jednak navazovaly na aktivity jeho předchůdců, jednak jejich prostřednictvím rozvíjel a deklaroval svůj aktivní politický program.¹¹

Saský kurfiřt Friedrich I. August, řečený rovněž August Silný,¹² byl roku 1697 zvolen dle principu *electio viri tim* na Woře u Varšavy polským králem. Stalo se tak po smrti Jana III. Sobieského (1696) – v celoevropském měřítku ctěného křesťanského rytíře a hrdiny protitureckých válek, obzvláště po obléhání Vídně (1683) – a následném více než ročním vyjednávání o vhodném kandidátovi na polský trůn. Spojením saského kurfiřtství a polsko-litevského soustátí v Augustově osobě – v Polsku vládl jako král

10 Maria BOGUĆKA, *Miasta a władza centralna w XVI–XVIII wieku w Rzeczypospolitej w perspektywie europejskiej: kształtowanie się specjalnego statusu Warszawy w dobie nowożytnej*, *Rocznik Warszawski* 36, 2008, s. 129–141 a Maria BOGUĆKA, *Transformacja w stolicę. Warszawa w latach 1526–1795: stan badań i postulaty badawcze*, in: *Rocznik Warszawski* 32, 2004, s. 11–23.

11 Srov. Paul FRIEDL, *Warschau Sächsische Achse. Die Planungen Augusts des Starken für seine polnische Residenz im Kontext seiner Unionspolitik*, in: Anna Ananieva – Alexander Bauer – Daniel Leis – Bettina Morlang-Schardon – Kristina Steyer (eds.), *Räume der Macht. Metamorphosen von Stadt und Garten im Europa der Frühen Neuzeit*, Bielefeld 2013, s. 91–115, zde s. 95–97 a Matthias MÜLLER, *Die Inbesitznahme und Transformation des Stadtraums durch den Fürsten. Ein vergleichender Blick auf Florenz, Dresden und Marburg zu Beginn der Frühen Neuzeit*, in: A. Ananieva – A. Bauer – D. Leis – B. Morlang-Schardon – K. Steyer (eds.), *Räume der Macht*, s. 25–63, zde s. 43–47.

12 Přídomek „Silný“ získal Fridrich August I. / August II. až později, pravděpodobně na základě pověstí o svých mimořádných fyzických vlastnostech. Toto pojmenování zde používám záměrně, kvůli zjednodušení jeho rozdílných pojmenování v saském kurfiřtství a polském království.

August II. a stal se tedy takzvaným panovníkem ve dvojí službě¹³ – vznikla personální unie, spojující státní útvary, které spolu sice dříve – i s ohledem na svoji polohu – zahraničněpoliticky samozřejmě do kontaktu přicházely, avšak státní celek nikdy netvořily, neměly tehdy ani společnou hranici.¹⁴ Protestantské Sasko bylo zemí soustředěnou především na západní, „říšský“ prostor; konfesně pestřejší Polsko, resp. polsko-litevská unie, bylo rozlehlým státním útvarem, který se během předcházejícího století potýkal obzvláště s ruskými a švédskými velmocenskými zájmy.¹⁵ Navíc podle polského historika Andrzeje Wyczańskiego nešlo přehlédnout, že „Sasko tehdy patřilo k nejbohatším a nejefektivněji organizovaným územím říše“.¹⁶

Vláda Augusta Silného v Polsku byla podmíněna jeho přestupem na katolickou víru.¹⁷ Tento akt,¹⁸ k němuž došlo v tajnosti prostřednictvím jeho příbuzného z vedlejší wettinské větve Christiana Augusta Sasko-Zeitzského (1666–1725),¹⁹ se stal po celou Augustovu vládu problémem jak v kurfiřtské, tak v královské části monarchie.²⁰ Situace Augusta Silného nebyla komplikovaná jen na zemské úrovni, nepominutelnou v protestantském prostředí byla rovněž skutečnost, že se vzdal „víry svých předků“ – šaští kurfiřtė byli z pozice země, z níž pocházel Martin Luther a kde se luteránství prosadilo „celoplošně“ nejrychleji, hlavou direktoria luteránských a reformovaných říšských stavů (tzv. *Corpus*

13 Srov. studie Karla Czoka a Jacka Staszewského o Augustu Silném in: Heinz DUCHHARDT (ed.), *Der Herrscher in der Doppelpflicht. Europäische Fürsten und ihre beiden Throne*, Mainz 1997, s. 187–222, zde. s. 190–191 a 213.

14 Mezi Polskem a Saskem tehdy leželo Slezsko (t. č. součást Koruny české, tedy habsburské monarchie) a Prusko.

15 Z posledních prací o problematičnosti této personální unie např. Rex REXHAUSEN (ed.), *Die Personalunionen von Sachsen-Polen 1697–1763 und Hannover-England 1714–1837. Ein Vergleich* (= Deutsches Historisches Institut in Warschau Quellen und Studien, Bd. 18), Wiesbaden 2005. Srov. Jacek STASZEWSKI, *Die Entstehung der sächsisch-polnischen Union. Die polnischen Königswahlen 1697–1733*, in: Werner Schmidt – Dirk Syndram (eds.), *Unter einer Krone. Kunst und Kultur der sächsisch-polnischen Union*, Leipzig 1997, s. 71–73.

16 Andrzej WYCZAŃSKI, *Polen als Adelsrepublik* (= Klio in Polen, Bd. 5), Osnabrück 2001, s. 322.

17 J. STASZEWSKI, *Die Entstehung*, s. 71–73. Srov. Philipp HILTEBRANDT, *Die Polnische Königswahl von 1697 und Konversion Augusts des Starken*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 10, 1907, s. 152–215; Paul HAAKE, *Die Wahl Augusts des Starken zum König von Polen*, Historische Vierteljahresschrift 9, 1906, s. 31–84; Paul HAAKE, *Der Glaubenwechsel Augusts des Starken*, Historische Vierteljahresschrift 10, 1907, s. 382–393.

18 HStA Dresden, Geheimer Rat, Loc. 10330/15.

19 Christian August byl tehdy biskup v uherském Rábu (maď. Győr, něm. Raab), později ostrihomský arcibiskup. Ke katolické víře rovněž konvertoval v dospělosti. Jochen VÖTSCHE, *Christian August, Herzog von Sachsen-Zeitz*, in: Martina Schattkowsky (ed.), *Sächsische Biografie*, Online-Ausgabe: <http://www.isgv.de/saebi> (el. přístup 27. 4. 2014). Srov. též Ines PEPPER, *Konversionen im Umkreis des Wiener Hofes um 1700*, Wien – München 2010, především s. 30 a 37.

20 Wieland HELD, *Der Adel und August der Starke*, především s. 47n. Ani ve většinově katolické, polsko-litevské části Augustovy monarchie nebyla Augustova pozice bezproblémová, srov. např. Mariusz MARKIEWICZ, *Rady senatorskie Augusta II (1697–1733)*, Wrocław – Kraków 1988.

Evangelicorum) na říšském sněmu.²¹ Komplikovaný vztah spojený se změnou vyznání poměr saského sídelního města Drážďan ke králi-kurfirťovi rovněž zasáhl a poznával.²² Kromě společenského znepokojení však měla tato změna i jinou, podnětnou stránku – August Silný umožnil, aby v Drážďanech působili i katoličtí umělci, kteří se významnou měrou podíleli na tom, že se z tohoto města stalo jedno z center tehdejší evropské kultury – týkalo se to architektury a stavitelství, malířství i hudby.²³

„Das Auge sieht sich nimmer satt, / Sagt Salomon in seinen Sprüchen. / Ach, dass er Dresden nicht gesehen hat! / Vermutlich hätt' er diesen Satz / Geändert, wo nicht ausgestrichen: / Hier an dem Königlichen Schatz / Womit das grüne Zimmer pranget, / Sieht sich das Auge völlig satt, / Dass es nichts mehr zu sehen verlangt, / Umsonst verweist man so viel Geld, / Vergebens wird mit grossen Kosten, / Nach Süd und West, nach Nord und Osten / Dies Reise hitzig fortgestellt, / Damit man fremde Wunder sehe; / Allein man findet in der That / Weit grösste Wunder in der Nähe. / Als man nicht in der Ferne hat. / Denn das, was man in Dresden schauet, / Und was AUGUST vollführt und bauet, / sieht man sonst nirgends auf der Welt...“²⁴

Báseň Daniela Wilhelma Trillera, jejíž část je uvedena i v názvu této stati, mimoděk nabízí – kromě reflexe Drážďan za Augusta Silného jako honosného kulturního města – také řečnickou otázku: Měl by Triller stejně oslnivý dojem i z druhého rezidenčního města sasko-polského soustátí? Anebo by polskou Varšavu prostřednictvím umělecké zkratky popsal podobně jako Jean-François Regnard,²⁵ podle něhož jedinou

21 Jürgen LÜH, *Kampf ums Direktorium. Preussen, Sachsen und die Führung des Corpus Evangelicorum*, in: Frank Gose – Winfried Müller – Kurt Winkler – Anne-Katrin Ziesak (eds.), *Preussen und Sachsen. Szenen einer Nachbarschaft*, Dresden 2014, s. 170–175.

22 Reiner GROSS – Uwe JOHN (eds.), *Geschichte der Stadt Dresden II. Vom Ende des Dreißigjährigen Krieges bis zur Reichsgründung*, Dresden 2006, s. 32n., Ulrich ROSSEAUX, *Das bedrohte Zion: Lutheraner und Katholiken in Dresden nach der Konversion Augusts des Starken (1697–1751)*, in: Ute Lotz-Heumann – Jan-Friedrich Missfelder – Matthias Pohlig (eds.), *Konversion und Konfession in der Frühen Neuzeit*, Heidelberg 2007, s. 212–235.

23 Tématu se v posledních letech komplexně věnuje především Barbara Marx, například: Barbara MARX (ed.), *Elbflorenz. Italienische Präsenz in Dresden 16.–19. Jahrhundert*, Amsterdam – Dresden 2000; Barbara MARX, *From Protestant Fortress to to Baroque Apotheosis. Dresden from the Sixteenth to the Eighteenth Century*, in: G. B. Cohen – F. A. J. Szabo, *Embodiments of Power*, s. 120–163. Srov. Jacek STASZEWSKI, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław 1986, s. 22–40.

24 Citace z: Johann C. HASCHÉ, *Umständliche Beschreibung Dresdens: mit allen seinen äußern und innern Merckwürdigkeiten. Historisch und architektonisch, mit zugegebenem Grundriß I*, Leipzig 1783, s. 58. Výše viz též pozn. 1. Srov. variaci in: Johann Georg KEYSSELER, *Neueste Reisen durch Deutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweiz, Italien und Lothringen [...] II*, Hannover 1751, s. 1303.

25 Jean-François Regnard (1655–1709), francouzský dramatik/dramaturg, svou zprávu o Varšavě (*Le oeuvres, T. I Contenant ses voyages de Flandres, d'Hollande, de Suède, de Dannemark, de Laponie, de Pologne et d'Allemagne*, Paris 1731) napsal v roce 1683, kdy Varšavou projížděl na své cestě Evropou, tedy ještě před nástupem Augusta Silného na polský trůn (1697). Cit. dle Alina ŽÓRAW-SKA-WITKOWSKA, *Muzyka na dworze Augusta II w Warszawie*, Warszawa 1997, s. 52.

zaznamenáníhodnou pamětihodností je zde sloup se sochou Zikmunda III. u královského zámku? Jiný autor z konce 17. století nebyl sice tak lakonický jako výše zmiňovaný Francouz, varšavský královský palác však zhodnotil vcelku příkře: „*Der Palast, den König Sigmund nach seiner Erwehlung dahin bauen lassen, hat keine Zugänge, und muß man gleichsam nur errathen, wo der Eingang ist, so gar eng und eingeschlossen ist der Ort, da man hinein kommen kan. Dieses Haußhat ein gar schönes Aussehen: Aber weder Gehöltze, Wasser, noch Garten ist darbey, ja auch keine Gelegenheit dergleichen zu haben oder anzurichten, aus Ursach weil es gantz nahe umgeben und eingefangen wird auf einer Seite von Häusern in der Stadt, und auf der andern von der Weixel.*“²⁶ Tento dojem můžeme srovnat i s dochovanými grafickými listy tohoto města, například z dílny J. G. Feygeho (1701),²⁷ E. G. Rinka (1711)²⁸ či Eliase Baecka (první polovina 18. století).²⁹

Názory dnešních odborníků na to, jak Varšava vypadala před a po panování Augusta Silného, resp. Wettinů, už tak jednoznačné nejsou³⁰ – dokladů především k podobě Varšavy na konci 17. století se mnoho nedochovalo, současně v historické interpretaci sehrál svou roli fakt, že vláda Wettinů v Rzeczypospolité nebyla přijímána bezvýhradně pozitivně – takzvané saské období je v polských dějinách chápáno zpravidla (diskurz se začal pozvolna měnit až od šedesátých let 20. století) jako „apokalyptická“ předehra k dělení Polska na konci 18. století. Dávat však Drážďany a Varšavu do protikladu jako „malý ráj“³¹ a nezajímavé místo kdesi na okraji Evropy není na místě. Z pohledu ana-

26 Polnischer Ceder-Hayn, *Das ist, Kurtz-gefaste, doch ausführliche Beschreibung Des Königreichs Polen* [...], s. I. [Breslau] 1698 (nestránkováno) (<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10690740-7>, cit. 30. 3. 2014). Srov. P. FRIEDL, *Warschaws Sächsische Achse*, s. 91.

27 HStA Dresden – repro např. in: A. ŽÓRAWSKA-WITKOWSKA, *Muzyka na dworze*, s. 14–15.

28 Hanna WIDACKA, *Warszawa w grafice XVIII wieku ze zbiorów Biblioteki narodowej*, Warszawa 1993 – do tohoto souboru jsou zahrnuty i další grafické listy zachycující Varšavu i ve zde zkoumaném období.

29 Staatliche Kunstsammlungen Dresden (SKD) – repro např. in: *Goldener Drache – Weisser Adler. Kunst im Dienste der Macht am Kaiserhof von China und am sächsisch-polnischen Hof (1644–1795)*, Dresden 2008, s. 462–463.

30 Adam MIŁOBĘZKI, *Die Architekten in Polen zur Zeit der Herrschaft Augusts des Starken (1697 bis 1733)*, in: Kurt Milde (ed.), *Matthäus Daniel Pöppelmann 1662–1736 und die Architektur der Zeit Augusts der Starken*, Dresden 1990, s. 445–450, Jerzy KOWALCZYK, *August II. und die Warschauer Architekten*, in: Kurt Milde (ed.), *Matthäus Daniel Pöppelmann*, s. 452–463 a Jolanta PUTKOWSKA, *Das Ensemble der königlichen Residenzen Augusts II. in Warschau und der Anteil Matthäus Daniel Pöppelmanns an seinem Entstehen*, in: Kurt Milde (ed.), *Matthäus Daniel Pöppelmann*, s. 464–472. Rozporuplné hodnocení role Augusta Silného coby stavitele ve Varšavě vycházelo pravděpodobně z toho, že jeho role v polských dějinách byla dlouho hodnocena v zásadě negativně, až v posledních letech se výsledky bádání promítly do nestranného obrazu Augusta Silného v polské části jeho bývalé unie, srov. např. E. Triller, *Augustus the Strong's Polish Spaces*, s. 101–119. Srov. Harald MARX, *Sehnsucht und Wirklichkeit. Malerei für Dresden im 18. Jahrhundert*, Dresden 2009, s. 10n.

31 „Dresden (...) ist, nach eine gelehrten Ausländers Ausspruch, ein kleines Paradies,“ tak psal o tomto městě ve svém průvodci Drážďany *Das fast auf dem höchsten Gipfel seiner Vollkommenheit*

lyzujícího prosazování panovnického majestátu Augusta Silného je zajímavé sledovat, jak si počínal právě při budování, případně přestavování a vybavování svých sídel a jaké postupy v jednotlivých případech uplatňoval – a jak se od sebe v saských Drážďanech a polské Varšavě lišily.

Varšava byla centrem státního útvaru, který bylo složité ovládnout, a to nejen na přelomu 17. a 18. století, o čemž se mohl přesvědčit jak August Silný, tak později i jeho syn August III. August Silný od své královské korunovace (září 1697 v Krakově) počítal s tím, že bude mezi Varšavou a Drážďany pravidelně cestovat, v prvních letech své vlády dokonce jeho pobyty ve Varšavě převažovaly nad těmi v Sasku. Od prvního pobytu v hlavním městě Rzeczypospolite si zde budoval dvůr v podobě, na jakou byl zvyklý z Drážďan – významnou součástí varšavského dvora Augusta Silného tedy byli hudebníci a herci, jež si s sebou přivezl. Zásadní vliv na podobu dvorského itineráře měly také karnevaly – doba jejich konání se lišila dvůr od dvora, město od města – a další slavnosti, jejichž úloha ve společenském životě dvorské společnosti byla nezastupitelná, o čemž svědčí i to, že například v Paříži vycházel měsíčník *Mercure Galant*, kde bylo možné dohledat kalendář těchto slavností na nejrůznějších evropských dvorech. Z velké části se jím rovněž řídil společenský život Augusta Silného³² (jak ve své z hlediska polských kulturních dějin o saském období průkopnické práci o hudbě a divadle na polském dvoře Augusta II. zrekonstruovala Alina Żórawska-Witkowska³³) – nešlo samozřejmě pouze o kratochvilnou zábavu, ale především o akt spojený s fenoménem panovnické reprezentace, panovník ukazoval jednak sebe a jednak zdůrazňoval své postavení jako symbolického „středu“. Ze ctižádosti zvládat být na obou místech, tedy v Drážďanech i ve Varšavě, vyplývá i snaha rozdělit rovnoměrně čas mezi tato dvě sídelní města, jak bude ukázáno i níže v Augustových itinerářích.

Na počátku Augustovy vlády v Polsku se jeho sídlem stal již zmíněný královský zámek. Audience udílel v takzvaném trůnním sále. Nový král se snažil udržet a zmnožit podporu jednak od polských magnátů, což byl tradičně neuralgický bod královské moci v Rzeczypospolite, jednak od svých spojenců proti Švédsku, hlavně Ruska Petra Velikého a Dánska Frederika IV. Tento politický záměr se mu příliš nevydařil. Získat hlasy proti

---

prangende Koenigliche Dresden [...] Johann Christian Crell (ICCander, 1719). Srov. Harald Marx, *Sehnsucht und Wirklichkeit. Malerei für Dresden im 18. Jahrhundert*, Dresden 2009, s. 12.

32 Rytmus jeho cestám dával především itinerář karnevalových slavností. A. ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA, *Muzyka na dworze*, s. 58–66, srov. Ulrich ROSSEAUX, *Freiräume. Unterhaltung, Vergnügen und Erholung in Dresden 1694–1830* (= Norm und Struktur. Studien zum sozialen Wandel in Mittelalter und Früher Neuzeit Bd. 27), Köln 2007, s. 85–97.

33 A. ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA, *Muzyka na dworze*.

Augustu Silnému nebylo pro opozici těžké obzvlášť poté, kdy v roce 1702 Švédové Varšavu obsadili, a to včetně královského zámku.³⁴ August z Varšavy odjel, následující dva roky však často na polském území setrval. Z jeho itineráře pro období 1702–1704 vyplývá: 26. května 1702 opustil Varšavu z obavy před upadnutím do zajetí švédského vojska; do konce roku však nadále pobýval v Polsku (mj. v Krakově, Sandoměři, ve velkopolské Poznani, Kaliszi a Toruni); rovněž celý rok 1703 pobýval v Polsku, přemístoval se z místa na místo, pobýval mj. v Malborku, Elblągu, Lublině, zdržoval se i pod Varšavou; 31. prosince 1703 se vrátil do Drážďan. Již 29. ledna 1704 opět vyrazil na cestu z Drážďan do Krakova, kam dojel 3. února, následoval pobyt na různých místech Rzezypospolitě (mj. v Baranowie, Brzozie, Jarosławiu, Sieniawie, Sokalu, Ujazdowie), 6. září byli Švédové vytlačeni z Varšavy, avšak zhruba v polovině září město opět dobyli, August se vrací z Polska do Drážďan, kam dorazil 30. listopadu („zcela neočekávaně a v doprovodu dvou či tří osob“).³⁵ Roku 1704 byl dokonce detronizován (do 1709) – podporu části polské šlechty a švédského krále Karla XII., který byl tehdy úspěšnější ve vojenských kampaních velké severní války, získal Stanisław Leszczyński, jenž byl – navzdory Augustovu hlasitému nesouhlasu – rovněž polským králem korunován (jeho korunovace na rozdíl od Augustovy proběhla ve Varšavě). O rozpolcenosti tehdejší polské společnosti, resp. přívrženců těchto dvou králů dodnes svědčí sousloví „od Sasa po Lasa“.³⁶ V období po detronizaci se August Silný zdržoval na polském území jen zřídka (a pokud vůbec, tak tajně).

Po saských neúspěšných vojenských akcích se Švédové dostali až do Drážďan, a to na sklonku léta 1706 (téhož roku Švédové zvítězili u Fraustadtu).³⁷ Drážďany tak byly rovněž konfrontovány s nepřítelem přímo. Švédští vojáci obsadili zámek, některé jednotky postupovaly dál až k Lipsku. Z dochovaných dokumentů vyplývá, že se obyvatelé s touto švédskou invazí sžili vcelku rychle, nadmíru ohebná byla rovněž samospráva ve spolupráci s kurfiřtškými úřady – Švédové do města přišli na konci srpna 1706 a již v září se městem šířily jednak patenty vydané Augustem Silným,³⁸ jednak formuláře zjišťující škody a výdaje vzniklé přítomností nepřátelských jednotek.³⁹ Formuláře byly předtištěné

34 Srov. např. Mirosław NAGIELSKI, *Militarne kontakty polsko-szwedzkie w XVI-XVIII wieku*, in: Katarzyna Polujan, *Orzel i trzy korony. Sąsiedztwo polsko-szwedzkie nad Bałtykiem w epoce nowożytnie (XVI–XVIII w.)*, Warszawa 2002, s. 37–49.

35 Podle *Unter einer Krone*, s. 49–53, zde s. 50.

36 Maciej FORYCKI, *Stanisław Leszczyński. Sarmata i Europejczyk 1677–1766*, Poznań 2006, s. 40–68.

37 Joachim KRÜGER, *Karl XII. – Der „heroische“ Militärmonarch Schwedens*, in: Martin Wrede (ed.), *Die Inszenierung der heroischen Monarchie. Frühneuzeitliches Königtum zwischen ritterlichem Erbe und militärischer Herausforderung (= Historische Zeitschrift / Beihefte. Neue Folge 62/2014)*, s. 358–381, zde s. 368–369.

38 HStA Dresden, f. 10047 Amt Dresden, Loc. 4840.

39 HStA Dresden, f. 10047 Amt Dresden, Loc. 4844, fol. 60–131.

a distribuované z radnice do jednotlivých městských částí, nedostal-li „komisař“ formulář předtištěný, byl pečlivě předepsán ručně. Záhloví každého formuláře mělo stejné znění: „[Název městské části, např. Loschwitz; doplněno od aut.] *hat von Zeit der königlichen Schwedischen Invasion und bis mit 31. Decembr. 1706 lieffern müssen / auch sonsten an Schäden erlitten...*“⁴⁰ Zahrnoval údaje spojené například s proviantem (pro vojáky i pro koně), otopem, výplatou „výpalného“ či zimmím „kvartýrováním“. První hromadný součet byl učiněn se saskou pečlivostí již k 31. prosinci 1706 – celková částka (datovaná k 7. lednu 1707) činila téměř 30 000 tolarů.⁴¹ „Soužití“ obyvatel Drážďan s vojskem i s ohledem na stejnou víru a podobnost jazyka se obešlo, jak vyplývá z archivních záznamů, bez excesů. Naopak studie o konfesním násilí v Sasko-Polsku poukazují na to, že v Rzeczypospolite, která konfesně nebyla homogenní, se přítomnost švédských vojsk promítla do každodenního života mnohem negativněji – i samotné chování švédských vojáků bylo odlišné.⁴² To však může rovněž souviset s faktem, že pobyt Švédů v polské části Sasko-Polska byl mnohem delší, navíc na zdejším území docházelo častěji k přímým vojenským střetům, válečný stav zde byl patrný mnohem výrazněji.

Drážďany na počátku 18. století rozhodně nebyly s ohledem na reprezentaci panovníka žádnou popelkou, August Silný, jemuž coby novému kurfiřtovi holdovali obyvatelé Drážďan v červenci 1694, zde sice stavitelsky nezačínal na „zelené louce“ – drážďanský rezidenční zámek patřil mezi výrazné stavby takzvané severské renesance –, avšak město včetně zámku stihly ke konci 17. století a na počátku 18. století jednak rozsáhlé požáry (1685, 1701)⁴³, jednak povodně (1703, 1709). Požár z roku 1685 dal základ takzvanému Neustadtu, jehož půdorys se vymyká středověkým zvyklostem budování města, na nichž naopak stojí koncept takzvaného Altstadtu, tedy dnešního jádra Drážďan.⁴⁴ Především v prostoru zámecké rezidence a přilehlém okolí mohl August své stavitelské záměry rozvinout naplno. V prvních letech se stavebně soustředil především na západní křídlo zámku, kde byla většina reprezentativních komnat, včetně kaple a audienčního sálu. Ten před dokončením suplovala Augustova osobní ložnice – dochází zde

40 HStA Dresden, f. 10047 Amt Dresden, Loc. 4844, fol. 60–131.

41 HStA Dresden, f. 10047 Amt Dresden, Loc. 4844, fol. 158.

42 Gerd SCHWERHOFF, *Konfessionskonflikte um 1700 zwischen instrumenteller Religionspolitik und konfessioneller Mobilisierung*, in: Ulrich Rosseaux – Gerhard Poppe (eds.), *Konfession und Konflikt. Religiöse Pluralisierung in Sachsen im 18. und 19. Jahrhundert*, Münster 2012, s. 17–34. Srov. Wojciech KRIEGSEISEN, *Evangelicy polscy i litewscy w epoce saskiej (1696–1763). Sytuacja prawna, organizacja i stosunki międzywyznaniowe*, Warszawa 1996.

43 Reiner GROSS – Uwe JOHN (eds.), *Geschichte der Stadt Dresden II*, s. 24–25.

44 Karlheinz BLASCHKE, *Der Brand von Altresden 1685 und der Wiederaufbau als „Neue Königstadt“*, in: Martin Körner (ed.), *Stadtzerstörung und Wiederaufbau*, Bd. 1, Bern 1999, s. 157–171.

k běžnému jevu, tedy k propojení primárně ryze soukromého prostoru a veřejné sféry.⁴⁵ V jistém ohledu tak pravděpodobně předjímal funkci později vybudovaného takzvaného Peříčkového pokoje (*Federzimmer*; nyní po rekonstrukci k vidění na Moritzburgu), který byl pravděpodobně svým způsobem Augustovým svérázným pokusem zavést na svém sídle francouzský *lit de justice* – funkce tohoto prostoru a inspirace francouzským prostředím (August Silný je často interpretován jako napodobovatel Ludvíka XIV.) je zatím stále otázkou diskuse, avšak předpokládám, že reprezentační potenciál měl mít *Federzimmer* značný,⁴⁶ srovnatelný s již zmiňovanou *Grünes Gewölbe*, z hlediska osobní reprezentace velice zpracovanou sbírkou vzácných uměleckých předmětů.⁴⁷

Poté co se August Silný kvůli postupu švédských vojsk a detronizaci z polského trůnu musel stáhnout z Rzeczypospolite, zaměřil svou pozornost na nutnost úpravy drážďanského opevnění (pevnost a její bastiony),⁴⁸ a pak především na prostor sousedící se západním křídlem rezidence, budovaný jako oranžerie. Tento prostor, takzvaný Zwinger, se stal díky své rozlehlosti rovněž místem, kde August Silný mohl naplnit svou potřebu prostorově náročných slavností, které zahrnovaly nejrůznější „karusely“, balety, inscenované lovy atd. Dříve totiž k těmto účelům využíval buď jedno ze zámeckých nádvoří (tzv. Stallhof), anebo hlavní drážďanské tržiště (Altmarkt). V prostoru Altmarktů však jeho „prostorovým záměrům“ nevyhovovala budova radnice, která proto musela být z vůle kurfiřta v roce 1707 zbořena, což se mezi obyvateli Drážďan nesetkalo většinově s příznivým přijetím. Nová radnice, vzešlá z „popela té staré“ – „*Las mit dem alten Jahr / den alten Bau zergehn! Dein großer Friederich / den man Augustum nenn't / und dessen hohen Muth / die gantze Welt schon kennt / wird seine Königs-Hult auch hierbey lassen blicken / und deinen Raths-Pallast magnificé beglücken*“⁴⁹ – se začala stavět o dva roky později, tentokrát již mimo volný prostor tržiště, v bloku domů, opět podle přání krále-kurfiřta.⁵⁰

45 Claudia SCHNITZER, „... daß dadurch der späten Nachwelt...“ *Die Darstellung der paradegemächer des Dresdner Residenzschlosses in der geplanten Festbeschreibung zur Vermählung 1719*, Jahrbuch der SKD. Berichte, Beiträge 2008, Bd. 34, s. 40–83, zde s. 43.

46 Srov. především Cornelia HOFMANN – Birgit TRADLER, *Das Federzimmer Augusts des Starken*, Dresden 2003, s. 8–14.

47 Základy *Grünes Gewölbe* jako tradiční *Schatzkammer* položili již Augustovi předci, teprve August Silný však využil rodinné sbírky, kterou značně rozšířil, jako plnohodnotnou příležitost k reprezentování svého majestátu (nejpatrnější je to v tzv. *Wappenzimmer*), a to v poslední dekádě svého života. Srov. např. Elke MANTHEY (red.), *Das Grüne Gewölbe im Schloss zu Dresden. Rückkehr eines barocken Gesamtkunstwerkes*, Dresden 2006, s. 22–25.

48 Peter WIEGAND, *Die Dresdner Stadtbefestigung in den zeitgenössischen Karten, Plänen und Rissen des Hauptstaatsarchivs Dresden*, in: Andrea Dietrich – Iris Kretschmann (eds.), *450 Jahre Festung Dresden*, Dresden 2007, s. 52–82, zde především s. 52–53 a 61–62.

49 Citováno z: M. MÜLLER, *Die Inbesitznahme und Transformation*, s. 50.

50 R. GROSS – U. JOHN (eds.), *Geschichte der Stadt Dresden II*, 40n.

Výrazným motivem obou drážďanských areálů, jejichž stavbu, resp. přestavbu (Zwinger a rezidenční zámek) August inicioval, byla postava Herkula-Herakla. Stylizace Augusta Silného do této postavy nebyla svévolná ani náhodná. Navázal tak nejen na wettinskou tradici: z původního řeckého Herakla se stal římský Herkules, který později především během evropské renesance (ač i ve středověku byl topos Herkula především v genealogii velice oblíbený) dostal několik přídomek – florentinus, gallicus, germanicus a rovněž wirttembergicus, bavaricus a konečně saxonicus.⁵¹ Za Herkula byl označován například Jindřich Navarrský, Martin Luther, Karel Hesenský, Fridrich Falcký, Gustav II. Adolf, Augustovi předci⁵² i jeho starší bratr Jan Jiří IV. (1668–1694). K dekonstrukci významu této mytické postavy ve vizuální prezentaci Augusta Silného zdaleka nebylo ještě vysloveno vše, zde se však soustředím pouze na konstatování, že pro umělecké zpracování této postavy spojené s prezentací nejen samotného Augusta, ale celého wettinského rodu, byli přizváni přední umělci. Fresku s ústředními motivy moudrosti, pravdy, spravedlnosti a síly, již představovala postava Herkula, jako alegorií na moudrou vládu Wettinů v takzvaném trůnním (audienčním) sále v západním křídle zámku, vytvořil v roce 1719 saský dvorský malíř Louis Silvestre; sochu Herkula nesoucího zeměkouli na hlavním pavilonu (Wallpavillon) Zwingeru zhotovil Balthasar Permoser rovněž ve druhém desetiletí 18. století.⁵³ V obou těchto případech se v bezprostřední blízkosti Herkula nacházejí erby sasko-polské unie, čímž chtěl král-kurfürst potvrdit a zdůraznit spojitost královského titulu se svým rodem a současně podtrhnout fakt, že Drážďany jsou centrem tohoto velikostně nezanedbatelného státního útvaru. V prostoru Zwingeru je tento záměr ještě umocněn iniciálami A. R. (*Augustus Rex*). Zdůrazňování vlastní pozice v královské a vztahové síti říše mělo i další význam: August Silný totiž usiloval o korunu císařskou.⁵⁴

51 Klaus IRLE, *Herkules im Spiegel der Herrscher*, in: Christiane Lukatis (ed.), *Herkules. Tugendheld und Herrscherideal, das Herkules-Monument in Kassel-Wilhelmshöhle, Eurasburg 1997*, s. 61–77. Srov. Jaroslav MILLER, *Propaganda, symbolika a rituály protestantské Evropy (1580–1650)*, Praha 2012, obzvláště kapitola „Tisíc tváří hrdiny“. Herkules v protestantské literární ikonografii, tradici a propagandě (s. 88–106); Ulrike HECKNER, *Im Dienst von Fürsten und Reformation. Fassadenmalerei an den Schlössern in Dresden und Neuburg an der Donau im 16. Jahrhundert*, München – Berlin 1995; Harald MARX, *Sehnsucht und Wirklichkeit. Malerei für Dresden im 18. Jahrhundert*. Dresden 2009, obzvláště kapitola „In Abziehung auf die damalige Reichsstatthaltertschaft unseres Heldenmüthigen Königs“. Ein neuer Augustus und „Hercules Saxonicus“, s. 15–23.

52 U. HECKNER, *Im Dienst von Fürsten*.

53 Na tomto pavilonu je navíc tvář samotného Augusta Silného vepsána jiné soše, postavě Parida (stojí vlevo dole při pohledu od zvonkohry, vedle Venuše), to však jen umocňuje hypertextovou provázanost se symboly antických mýtů, jichž se August Silný snažil plně využít.

54 K Augustovým snahám coby říšského vikáře a jeho, resp. wettinským císařským ambicím viz např. Jochen VÖTSCH, *Kursachsen, das Reich und der mitteldeutsche Raum zu Beginn des 18. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main 2003, s. 197–216.

Důležitým mezníkem ve stavitelských aktivitách Augusta Silného bylo období po roce 1709, kdy se díky ruskému vítězství u Poltavy opět mohl fakticky vrátit do Polska, a tedy ke konceptu sasko-polské personální unie, včetně jeho vizualizace v podobě majestátních a symbolických staveb po francouzském vzoru.⁵⁵ Nepominutelná je jistě i štedrá ruská výpomoc drahými kovy určenými k ražbě peněz o dva roky dříve.⁵⁶ Ve spojitosti s oslavami spojeneckého vítězství v roce 1709 zavítal do Drážďan dánský král a Augustův významný spojenec Frederik IV., na jeho počest zde proběhly velkolepé slavnosti,⁵⁷ které se staly předobrazem mimořádných festivit o deset let později (viz níže). Slavnosti z roku 1709 a 1719 kontextualizovala ve své studii Claudia Schnitzer v publikaci o ceremoniálu z hlediska dvorské estetiky,⁵⁸ ve stejném svazku se znalkyně barokních zahrad Cornelia Jöchner ptá, jakou roli prostorovost při těchto ceremoniálních příležitostech hrála: Byla to pouhá kulisa?⁵⁹ Podobné kontextualizace a kladení otázek jsou především v souvislosti s kategoriemi jako reprezentace moci nezbytné, současně právě na příkladu srovnání Drážďan a Varšavy je patrné, že je důležitá jednak hloubka stávajícího výzkumu a současně také stav pramenů – bohatá pramenná základna (písemná i hmotná) pro drážďanskou perspektivu umožňuje v tuto chvíli mnohem větší „rozlet“ než je tomu v případě Varšavy, i když jak bylo naznačeno i zde se neustále rozvíjejí možnosti poznání, resp. interpretace. Rok 1709 rovněž znamenal, že se August Silný mohl opět vydat do Varšavy a vrátit se k zamýšlenému modelu střídavých pobytů v Drážďanech a Varšavě.⁶⁰

Stylizovaná prezentace Augusta Silného jako krále a také využití městského a rezidenčního prostoru Drážďan dosáhly svého vrcholu v září roku 1719 během oslav spojených se svatbou prince Fridricha Augusta (1696–1763)⁶¹ s císařskou dcerou Marií

55 Srov. např. R. GROSS – U. JOHN (eds.), *Geschichte der Stadt Dresden* II, s. 36.

56 Helmut KAHNT, *Die Münzen Augusts des Starken 1694–1733*, Regensburg 2009, s. 8.

57 Claudia SCHNITZER, „[...] bey dero höchsterfreulichen Anwesenheit allhier in Dresden“ *Die Festlichkeiten anlässlich des Besuchs Frederiks IV. von Dänemark 1709 in Dresden*, in: Jutta Kappel – Claudia Brink, *Mit Fortuna übers Meer. Sachsen und Dänemark – Ehen und Allianzen im Spiegel der Kunst (1548–1709)*, Berlin – München 2009, s. 289–301.

58 Claudia SCHNITZER, *Königreiche – Wirtschaften – Bauernhochzeiten. Zeremonielltragende und -unterwandernde Spielformen höfischer Maskerade*, in: Jörg Jochen Berns – Thomas Rahn (eds.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit (= Frühe Neuzeit, Bd. 25)*, Tübingen 1995, s. 280–331, zde s. 307–309.

59 Cornelia JÖCHNER, *Barockgarten und zeremonielle Bewegung. Die Möglichkeiten der Alée couverte. Oder: Wie arrangiert man ein incognito im Garten?*, in: J. J. Berns – T. Rahn (eds.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik*, s. 471–483, zde především s. 473.

60 K detronizovanému období např. Jacek STASZEWSKI, *Stosunki Augusta II z kuria rzymska w latach 1704–1706 (Misja rzymska)*, Toruń 1965, s. 43–92.

61 V Sasku později vládl jako Fridrich August II. a v Rzeczypospolite jako August III. K jeho vládě (včetně komentovaných odkazů na další bibliografii) viz stať Thomase Nicklase in: Frank-Lothar KROLL (ed.), *Die Herrscher Sachsens. Markgrafen, Kurfürsten, Könige 1089–1918*, München 2004, s. 192–202 a 340–341.

Josefou (1699–1757).⁶² Svatební slavnosti, které vešly ve známost pod názvem *Constellatio felix*, měly bohatý program,⁶³ který později shrnul jeden z účastníků těmito slovy: „*Hier giebt es immer Maskeraden, Helden und Liebesgeschichte, veirrte Ritter, Abendheuer, Wirtschaften, Jagden, Schützen und Schäferspiele, Kriegs- und Friedenaufszüge, Ceremonien, Grimassen, schöne Raritäten; kurz, alles spielet: Man siehet zu, man spielt mit, man wird selbst gespiet.*“⁶⁴ Slavnosti programově vycházely jednak z již zmíněných oslav sasko-dánského spojení o deset let dříve, jednak bezvýhradně podřizovaly město, včetně řeky i honosných paláců, jedinému – potřebám kurfiřta-krále prezentovat se před evropskými vládci i vlastním lidem jako suverénní vládce.⁶⁵ Ve snaze po ovládnutí pozornosti účastníků i přihlížejících byly do oslav zahrnuty nejen objekty uvnitř města, ale také paláce „mimo“ město (především zámky Pillnitz a Moritzburg) – „divadlo“ spojené s přepravou z místa na místo bylo jedním z několika vrcholů mnohovrstevnatých reprezentačních strategií, které v rámci této události sasko-polský vládce využil (a které zde bohužel není možné do podrobnosti rozebrat).⁶⁶

62 Marie Josefa byla nejstarší dcerou Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské a Josefa I., který však již v době sňatku nežil (†1711).

63 Základní schéma programu: 2. 9. příjezd Marie Josefy, 3. 9. Tedeum, hostina, 4. 9. ples, 5. 9. francouzská komedie Ariadne, 6. 9. hon, italská komedie, 7. 9. opera Ascanio; (hlavní zkouška na přehlídce/„karusel“), 8. 9. „ringrennen“; italská komedie, 9. 9. „ringrennen“; komedie L'Inconnue, 10. 9. APOLÓN – zahájení „svátku planet“ (Planetenfeste); Gara degli Dei + banket + ohňostroj (Holandský palác), 11. 9. francouzská komedie Hypermestre, 12. 9. MARS, 13. 9. opera Teofane; (hlavní zkouška na přehlídce/„karusel“), 14. 9. francouzská komedie (+ hlavní zkouška na „Damenfest“, 15. 9. JUPITER, „karusel“ – přehlídka čtyř elementů (Zwinger), stroj chaosu (Chaos-Maschine), vč. kantáty, baletu a div. představení, 16. 9. odpočinek, 17. 9. turecká slavnost v Turecké zahradě s průvodem janičářů; italští akrobaté, hostina v paláci, 18. 9. DIANA, 19. 9. odpočinek, 20. 9. MERKUR, 21. 9. výroční trh v Zwingeru, hostina v salonkách, 22. 9. opera Teofane, 23. 9. VENUŠE; opera Čtvero ročních dob, 24. 9. opera Ascanio, 25. 9. francouzská komedie, 26. 9. SATURN, 27. 9. opera Teofane, 28. 9. italská komedie, 29. 9. opera Ascanio, 30. 9. francouzská komedie. Podle Claudia SCHNITZER, *Constellatio Felix. Die Planetenfeste Augusts des Starken anlässlich der Vermählung seines Sohnes Friedrich August mit der Kaisertochter Maria Josepha 1719 in Dresden*, Dresden 2014, s. 20–22.

64 Zpráva Johanna Michaela von Loena z roku 1750. Zde citováno podle: U. ROSSEAUX, *Freiräume*, s. 73.

65 Tomuto cíli přizpůsobil i následně připravované komemorativní materiály – především grafiky zachycující nejdůležitější okamžiky této dvorské události od Raymonda Leplatta: *Relation Generale des Festes et Ceremonies que sa Majeste le Roy de Pologne et Electeur de Saxe Auguste II. a donne en reiouissance et a l'ocasion du mariage de S.A le Prince Royale son fils uniqve Frederic Auguste avec Maria Josepha fille de S. M. Imperiale Joseph I de Glorieuse Memoire*, Dresden 1719 (grafiky však byly dokončeny až mnohem později, na konci dvacátých let 18. století). Srov. C. SCHNITZER, *Constellatio Felix*, s. 30–43.

66 Kromě uvedeného katalogu k výstavě od C. Schnitzer (pozn. 60) nelze minout rovněž její (již zmiňovanou) studii, která se mj. zabývá rozborem ikonografické výzdoby tzv. Paradezimmer, který vznikl právě při příležitosti této svatební slavnosti: C. SCHNITZER, „... *daß dadurch der späten Nachwelt...*“.

Augustova potřeba prezentovat se na konci druhého desetiletí 18. století jako úspěšný a sebevědomý vládce vycházela mimo jiné i z toho, že se velká severní válka chýlila evidentně ke konci (Karel XII. zemřel v listopadu 1718) a podíl Augusta na vítězství protišvédské strany byl velice sporný. Analýzy těchto slavností z nejrůznějších hledisek přinesou jistě do budoucna významný posun nejen v chápání Augusta Silného v mocenské sféře tehdejší Evropy, ale rovněž v disciplinačních možnostech vládce na počátku osvětenství⁶⁷ a v tomto ohledu třeba také k prohloubení znalostí rozdílného přístupu saského a pruského státu k prostoru, tedy k lepšímu pochopení samé podstaty sjednoceného německého státu.⁶⁸ Tyto drážďanské slavnosti jsou totiž svou pompou a politickým záměrem srovnávány – ostatně jako všechny dvorské slavnosti v té době – s obdobnými počiny na dvoře Ludvíka XIV. především ve Versailles.⁶⁹ Nelze než souhlasit, že inspirace festivitiemi francouzského královského dvora byla jistě nesporná, přesto je, myslím, nezbytné chápat obdobné počiny jako *sui generis*, navíc tehdy byl Ludvík již čtyři roky po smrti, čili snahy saského krále Slunce, jak bývá někdy Augustu Silnému rovněž přezdíváno, přehodnotit i v tomto kontextu – rozhodně nešlo o prázdná, formální gesta. V souvislosti s oslavami sňatku Augustova syna s dcerou zesnulého císaře totiž plně platí modifikované tvrzení, že co tento Wettin ztratil na poli politiky, to zdárně doháněl symbolickým rozměrem slavností i architektury.⁷⁰

Struktura úředního aparátu, který stavitelské aktivity v Sasku i v Polsku za Augusta Silného spravoval, se vyvíjela postupně. Vedle úřadu zajišťujícího vojenské stavby (*Militäroberamt*), především opevnění, zřízený na přelomu 17. a 18. století ve spojitosti

67 Barbara MARX, *Disziplinierte Räume. Die visuelle Formierung Dresdens unter König August dem Starken*, in: Gert Melville (ed.), *Das Sichtbare und das Unsichtbare der Macht. Institutionelle Prozesse in Antike, Mittelalter und Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 177–206, zde obzvláště s. 179–181.

68 Zajímavé teze ke konceptu ideální města v prusko-saském srovnání nabízí Jan KLUßMANN, *Sachsens Glanz oder Preußens Gloria? Vergleichende Betrachtungen zum frühneuzeitlichen Stadtbauwesen in der ostelbischen Provinz am Beispiel der Stadt Forst in der Niederlausitz 1748–1790*, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands. Zeitschrift für vergleichende und preußische Landesgeschichte* 59, 2013, s. 89–123, zde 108–109 a 113.

69 Srov. např. postřehy Jeana-Françoise Félibiena, pozdějšího sekretáře francouzské královské akademie architektury: „*Nous avons cet avantage de pouvoir rendre plus durable une infinité de choses (...) De sorte qu'entre tant d'excellens ouvrages que le Roy fait faire, il est très certain que les planches que l'on grave doivent tenir un rang considerable. C'est par elles que la postérité verra un jour sous d'agréables figures l'histoire des grandes actions de de cet auguste Monarque, et que dès à présent les peuples les plus éloignez jouissent aussi bien que nous des nouvelles découvertes que l'on fait dans les académies que sa Majesté a établies pour les sciences et pour les arts. C'est encore par le moyen de ces estampes que toutes les nations admirent les somptueux édifices de que le Roy fait élever de tous cotés, et les riches ornemens dont on les embellit. (...) faire un recueil des tableaux (...) afin que par le moyen des estampes que l'on tirera, ces memes ouvrages aillent euxmemes, s'il faut dire ainsi, se faire voir, aux nations les plus reculées.*“ Cit. dle B. Marx, *Disziplinierte Räume*, s. 183–184.

70 Rex REXHAUSEN, *Einleitung*, in: Rex Rexhausen (ed.), *Die Personalunionen*, s. 11–33, zde s. 31.

s dostavbou drážďanského městského opevnění, existoval také takzvaný *Ziviloberamt*, zkráceně *Oberamt*. Obzvláště v prvních letech Augustovy vlády nebyla jejich struktura a úlohy přísně rozděleny, od roku 1704 (i s ohledem na válečné události zmíněné výše) začalo budování varšavské agendy,⁷¹ jejíž rozkvět nastal obzvláště ve druhé dekádě 18. století. Důležitým přelomem ve správních otázkách sasko-polské unie byl rok 1716, tehdy došlo k potvrzení (tzv. *Traktat warszawski*, něm. *Warschauer Pazifikationstraktat*) integrity polsko-litevské unie a saští ministři přestali mít vliv na vnitřní záležitosti Rzeczypospolite. To se v oblasti architektury a stavebnictví dotklo právě i stavebního úřadu – vydáním reglementu z roku 1718 vznikly dva nezávislé úřady: drážďanský/saský a varšavský/polský. Struktura a povinnosti úřadů tak byly stále pevněji vymezovány – například dělení intendantů či (ober)landbaumeisterů do tří tříd.⁷² Do služeb těchto úřadů vstupovaly vzdělané a výrazné osobnosti, které se často v různých fázích svého života uplatnily jak v Drážďanech, tak ve Varšavě. Patřili mezi ně mimo jiné Johann Friedrich Karcher, Burchard Christoph von Münnich, Johann Christoph Naumann, Christoph August von Wackerbarth, Jean de Bodt, Matthäus Daniel Pöppelmann a jeho syn Carl Friedrich Pöppelmann, Joachim Daniel Jauch, Johann Sigmund Deybel a řada dalších.⁷³ Nejednalo se pouze stavitele a architektky, ale rovněž třeba o sochaře či zlatníky, kteří ve službách Augusta Silného odvedli mistrovskou práci, jako například již zmiňovaný Balthasar Permoser či Johann Melchior Dinglinger. Jejich cíl deklarovaný samotným panovníkem byl v podstatě jediný: „... *künftig einige Gebäude zu deroselben ewig wähernden Ruhm und Andecken auszuführen entschlossen sey.*“⁷⁴

Augustovy stavitelské aktivity po „návratu“ do Varšavy, poté co se opět stal legitimním polským králem a Stanisław Leszczyński odešel do Francie, rovněž výrazně směřují k jedinému cíli – podtrhnout svou roli coby svrchovaného krále. Dalším neméně významným aspektem jeho politického programu vtisknutého do reprezentace formou architektury bylo demonstrovat viditelné a hmatatelné spojení wettinského rodu s tradicí polského království – ostatně spojený saský a polský erb nechával August Silný, jak již bylo zmíněno, umísťovat také na budovách v Sasku. A proto v prvním období své

71 Carsten-Peter WARNCKE, *Die Kunstpolitik der sächsischen Herrscher im Zeitalter der sächsisch-polnischen Union*, in: R. Rexhausen (ed.), *Die Personalunionen*, s. 177–199, zde s. 178–180.

72 Mariusz MARKIEWICZ, *Politische Institutionen und Prozeduren der sächsisch-polnischen Personalunion: das Geheime Kabinett in Sachsen und die zentralen Ämter der Rzeczpospolita in den Jahren 1717 bis 1733*, in: R. Rexhausen (ed.), *Die Personalunionen*, s. 51–65, zde s. 51. Strukturou tohoto úřadu se rovněž podrobně ve svých studiích věnují W. Hentschel i H. May.

73 Walter HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst des 18. Jahrhunderts in Polen. Textband*, Berlin 1967, s. 10n.

74 Z pověření pro Markuse Conrada Dietzeho z 2. prosince 1699. Cit. dle W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 13.

vlády v Rzeczypospolite usiloval o přizpůsobení varšavského královského zámku svým vladařským potřebám, a to s využitím prvků, které již zámek kdysi zdobily, jak se ukázalo při tehdejší rekonstrukci Senátorského sálu: „Die Eine Innerliche lange Seite, Des von Ihro Koenigl. Majt. Augusto II^{do} neu erbauten Senatoren-Saals zu Warschau, rechter Hand des Throns, mit denen Haupt-Insigniis, und Explication des Koenigreichs Pohlen, auch deren Provinz-Wappen. (...) Die Innerliche Untere Seite des Saals, dem Trohn oder Baldachin gegen über, so mit einer in Funde-Marmor eingezetzten Land-Card vom Koenigreiche Polen und Groß Herzogthum Litthauen versehen gewesen, welche aber nach des Hoehstels. Koenigs Augusti II.^{di} Absterben in einen Ruin gerathen. (...) Die innerliche Seite des Throns, welcher an Bildhauer-Arbeit und deren Vergoldung, nebst denen oben aufgesetzten Vasen, sehr prächtig anzusehen gewesen, Solche Decoration aber, ist von ettlichen großen und kleinen der Respublique nicht gestattet worden, Sondern es muste bey einen irdinaren Baldachin verbleiben, und wurde also wieder Vermuthen, alles veraendert. Die Haupt Ursache kann jedoch hierbey nicht mit angeführet werden. (...) Inventirte und formirte Gedanken von Insigniis, welche sowohl das Koenigreich Pohlen, als auch Groß Hertzogthum Litthauen nebst der vereinigten Respublique vorstellen, und welche an denen 4. Schafften zur Lincken Hand (...) des Trohns employret worden.“⁷⁵

Varšavský zámek nebyl primárně přizpůsoben potřebám „absolutistického“ krále, naopak jeho vnitřní uspořádání vycházelo z praxe šlechtické monarchie, resp. „republikánského“ uspořádání polsko-litevské unie – největší místnosti tedy nebyly primárně určeny pro panovníka, ale pro zasedání a setkávání poselstev a sejmů. V počátcích svého polského angažmá August Silný využil zkušenosti a dojmy ze své kavalírské cesty po západní Evropě a hned roku 1698 poslal Johanna Friedricha Karchera, jemuž prvotně starosti o podobu varšavského královského sídla svěřil, pro inspiraci do Paříže.⁷⁶ Francouzská inspirace, hlavně stavbou Versailles, je jedním z nečastějších námětů prací historiků architektury o stavbách za Augusta Silného. Šlo však pouze o „formu“? Nebyly důležitější kontakty s aktuálně činnými a ceněnými umělci, kteří se v nejbližším okruhu francouzského královského dvora snažili prosadit?

Sasko-polský panovník následně usiloval o přenesení politické funkce „starého“ královského zámku (zámek krále a Rzeczypospolite) na svou vlastní rezidenci,⁷⁷ jejíž stavbou se začal vážně zabírat právě po svém návratu na polský královský trůn ve druhém desetiletí 18. století. Královský zámek v jižní části staré Varšavy na břehu Visly totiž nevyhovoval ani Augustově snaze vyniknout mezi polskými magnáty, a tak se rozhodl vybudovat nové sídlo. A hlavně, a to je klíčový rozdíl od situace v Drážďanech – polský

75 Cit. dle W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 458.

76 W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 92 a 13.

77 P. FRIEDL, *Warschaws Sächsische Achse*, s. 100.

panovník nemohl nakládat s prostory varšavského zámku pouze podle svého uvážení, byl zde jen „hostem“, který musel o jakékoliv povolení k zásahu do budovy žádat na radách senátory. I to byl důvod, proč August Silný začal záhy uvažovat o jiném řešení. Vybral si pro tento účel nejhonosnější část Varšavy, takzvané Krakovské předměstí (*Krakowskie Przedmieście*), a zde v roce 1713 zakoupil palác, který nechal původně (1661 až 1667) vystavět Jan Andrzej Morsztyn (1621–1693), jeden z předních šlechticů Rzeczypospolite druhé poloviny 17. století⁷⁸; palác Augustu Silnému prodala Morsztynova dcera.⁷⁹ August zde hodlal vybudovat stavbu, z níž by bylo na první pohled patrné spojení a souměřitost dynastie Wettinů s tímto královstvím.⁸⁰ V okolí Morsztynova paláce byly z rozhodnutí krále-kurfirta také vykoupeny pozemky se zahradami, které začaly být upraveny po francouzském vzoru v jediný ohromný celek (něm. *Sächsischer Garten*, pol. *Ogrodek Saski*). To byl počátek zamýšleného velkého konceptu později nazývaného Saská osa (něm. *Sächsische Achse*, pol. *Oś saska*), která v jednom z řezů symbolicky směřovala k Woli, tedy k místu, kde se volil polský král.⁸¹ Takzvaný Saský palác, který na místě původního Morsztynova vznikl, stejně jako další centrální palácové stavby, „načrtl“ nejprve sám August Silný, pak se teprve jeho představy chopili profesionálové – architektonické nadšení Augusta Silného bylo všeobecně známé.⁸² Saský palác však za života Augusta II. zcela dokončen nebyl, jeho výstavba se navíc řídila několika projekty – jejich podoba jednak vyplývala z finanční situace vládce, jednak různé posuny souvisely právě s architektonickým „koníčkem“ Augusta Silného, s oblibou totiž zařazoval do „svých“ projektů inspirace, s nimiž se díky neustálému cestování po Evropě setkal. Badatelský nestor Walther Hentschel, který se saskému stavebnictví v Polsku věnoval ve druhé polovině 20. století pravděpodobně nejsoustavněji, identifikoval celkově osm projektů, dle nichž se stavba Saského paláce od roku 1715, kdy stavitelské práce začaly, do roku 1735 řídila – navíc část z nich byla završena až po nystadském míru, tedy po ukončení velké severní války (která je základním časovým rámcem této studie).⁸³

Způsob panovnické reprezentace je vždy do značné míry spojen s disciplinací prostoru a August Silný není v tomto ohledu výjimkou. Na druhou stranu by bylo zavádějící

78 Mj. *podskarbi wielki koronny*, jeho pravnukem pak byl poslední polský král August Poniatowski.

79 Srov. W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 106n.

80 P. FRIEDL, *Warschau Sächsische Achse*, s. 102.

81 W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 132. Saskou osu se nakonec nepodařilo dokončit ani Augustu III.

82 Přestože neprošel inženýrským školením, mají jeho skicy svou váhu, ačkoliv se jedná o rysy amatéra. Walther HENTSCHEL, *Die Zentralbauprojekte Augusts des Starken. Ein Beitrag zur Rolle des Bauherrn im deutschen Barock*, Berlin 1969, s. 8. Srov. Walter MAY, *Der Bauherr August der Starke*, in: *August der Starke und seine Zeit* (= Saxonica. Schriftenreihe des Vereins für sächsische Landesgeschichte, Bd. 1), Dresden 1995, s. 61–71, zde s. 61–62.

83 W. HENTSCHEL, *Die sächsische Baukunst*, s. 111–151.

myslet si, že se dá vytvořit jakýsi „vzorec“, který se aplikuje na různé panovníky, a jak ukazuje tento konkrétní příklad sasko-polského vládce, neexistuje ani vzorec pro způsob reprezentace moci jednoho panovníka na dvou místech.⁸⁴ Velmi dobře sledovatelný aspekt související s právě disciplinací prostoru je rozkvět architektury – za vlády Augusta Silného ve Varšavě i Drážďanech s sebou přinesl i další efekt: mezi oběma územími nebývale vzrostla navzdory konfesním rozdílům takzvaná interkulturní výměna. A zdaleka se nejednalo pouze o přesuny německých/saských umělců do Rzeczypospolite a naopak. Pracovní příležitosti na úpravách v obou sídelních městech přilákaly rovněž profesionály z Apeninského poloostrova či z Nizozemí.⁸⁵ Současně je třeba zmínit, že primární ambicí Augusta Silného bylo obklopit se lidmi, kteří splní jeho požadavky, tedy zhmotní jeho představy o sobě jako panovníkovi dvou původně tak odlišných zemí. Na tomto poli čeká badatele ještě hodně práce, především pro polské prostředí se prameny dochovaly torzovitě⁸⁶ – a jejich interpretace si vyžaduje hluboké znalosti z širokého rámce kulturních dějin sasko-polského soustátí.⁸⁷

Styl za stavebního *boomu* v době vlády Augusta Silného (a částečně i jeho syna) se zapsal do dějin jako saské (či drážďanské) baroko, jehož etapy v Drážďanech a Varšavě se značně lišily – ve stavbách polských (především varšavských) šlechtických paláců jsou jeho aktuální stopy podle polských odborníků na dějiny architektury patrné ještě na konci 18. století,⁸⁸ navíc August Silný inicioval a financoval i další palácové či klášterní stavby ve Varšavě a okolí (např. Ujazdów, tzv. Modrý palác, Mariemont, Wilanów, varšavské kasárny, klášter Boni Fratelli aj.) – společným jmenovatelem s drážďanskými stavbami bylo nepřehlédnutelné prostorové uspořádání PŘED těmito budovami, které je zcela v souladu s tezí o symbolickém obsahu prostorové konstelace, a totiž že prostor před palácem je symbolickou manifestací panovnických nároků nejen na město, ale i na

84 Srov. tezi o proměnlivosti politických prostorů na příkladě pruského Fridricha I. ve studii Marcus SANDL, *Bauernland, Fürstenstaat, Altes Reich. Grundzüge einer Poetologie politischer Räume im 18. Jahrhundert*, in: Cornelia Jöchner (ed.), *Politische Räume. Stadt und Land in der Frühneuzeit* (= *Hamburger Forschungen zur Kunstgeschichte*, Bd. 2), Berlin 2003, s. 145–165, zde s. 148–149.

85 Srov. především: Katrin KELLER, *Personalunion und Kulturkontakt: Der Dresdner Hof im Zeitalter der sächsisch-polnischen Union*, in: R. Rexhausen (ed.), *Die Personalunionen*, s. 153–176, Jerzy KOWALCZYK, *Die Bedeutung des wettinischen Königshofes für den kulturellen und künstlerischen Austausch – Polen in Sachsen, Sachsen in Polen*, in: R. Rexhausen (ed.), *Die Personalunionen*, s. 201–219.

86 „O społeczeństwie Warszawy w czasach saskich nie wiemy wiele.“ Wojciech KRIEGSEISEN, *Ewangelicy Warszawscy w epoce saskiej*, *Rocznik Warszawski* 28, 1999, s. 15–31, zde s. 15.

87 Jako příklad zde uvedme spor badatelů (Hentschel vs. Lileyko) o průběh stavby divadla na královském zámku ve Varšavě – zaznamenáno in: J. KOWALCZYK, *August II. und die Warschauer Architekten*, s. 456.

88 Jacek STASZEWSKI, *Der polnische König Friedrich August I. (1697–1733)*, in: Heinz Duchhardt (ed.), *Der Herrscher in der Doppelpflicht. Europäische Fürsten und ihre beiden Throne*, Mainz 1997, s. 207–222, zde s. 221, srov. Mariusz KARPOWICZ, *Barock in Polen*, Warszawa 1991, s. 7.

celé území.⁸⁹ Příklad Augusta Silného a jeho nároky na polskou korunu jsou vlastně zhmotněním této myšlenky. Stranou Augusta teritoriálního zájmu nezůstalo ani Grodno, jedno z center litevského velkovévodství. I proto je role Augusta Silného v německo-polských (a litevských) vztazích nepřehlédnutelná, ačkoliv „*pod vlivem tradiční polské a německé (především pruské) historiografie převažovaly znevažující soudy (...), svým způsobem se jednalo o tak úzkou spolupráci mezi německými zeměmi a Polskem poprvé v dějinách*“.⁹⁰

Zaměříme-li se na „detaily“, jež reprezentační strategie Augusta Silného dotvářely, je možné konstatovat, že například výzdoba reprezentačních prostor, jako rodové znaky či ikonografické prvky, byla v Drážďanech i Varšavě podobná, s jedním rozdílem – jako Herkules vystupoval August Silný především v Drážďanech. Motiv tohoto boha se v polském prostředí objevuje (jak zatím vyplývá z dosažitelných pramenů) jen ojediněle, resp. importovaně (na uměleckých předmětech dovezených ze saského prostředí). Naopak nepřehlédnutelný vladařský atribut, jímž panovník reprezentoval svou nezpochybnitelnou moc, trůn, využíval na obou místech velice podobně: umístěn byl nejprve v zámeckých prostorách, které byly výhradně určeny k reprezentativním účelům, poté když začaly různé stavební úpravy, byl tento v rámci improvizací přemístěn do soukromých částí zámeckého komplexu, kam se současně přesunula veškerá oficiální jednání panovníka. V souvislosti s tím vzrůstal nárok na definování soukromého prostoru jako dostatečně vyhovujícího reprezentačním potřebám suverénního panovníka.

Velká severní válka skončila v roce 1721. Během více než dvou desetiletí se Drážďany i Varšava pod vládou Augusta Silného významně proměnily. Každé z měst k tomuto vládcovi získalo specifický vztah, který je v obou případech rozporuplný, přesto svým způsobem vysledovatelný v podobě, již se tento „vládce ve dvojí službě“ do podoby těchto městských společenství v době velké severní války zapsal. Drážďany, které se díky Augustově iniciaci staly takzvanou Florencií na Labi, dnes prezentují stavby, jež z mecenášského popudu Augusta Silného vznikly (a které byly především po pádu Berlínské zdi a znovusjednocení Německa opraveny⁹¹) s náležitou hrdostí. Saský palác a (nedokončená)

89 Katrin BEK, *Achse und Monument. Zur Semantik von Sicht- und Blickbeziehungen in fürstlichen Platzkonzeption der Frühen Neuzeit* (= Marburger Studien zur Kunst- und Kulturgeschichte, Bd. 8), Weimar 2005, s. 86–87.

90 Tamtéž, s. 222. Srov. např. se studií zastávající opačný názor: Kazimierz Marian MORAWSKI, *Ze studyów nad epoką saską*, Kraków 1913, s. 1.

91 Na restaurování zámku výrazně poničeného v roce 1945 spojeneckým náletem spolupracovaly Drážďany s Mnichovem, který měl s rekonstrukcí vybombardovaného města rovněž zkušenosti. Srov. např. Ludwig COULIN, *Wiederaufbau: Das Grüne Gewölbe zwischen 1990 und 2006*, in: E. MANTHEY (ed.), *Das Grüne Gewölbe im Schloss zu Dresden*, s. 47–53.

Saská osa ve Varšavě se ale do dnešních dnů nezachovaly, padly za oběť jiné válce – během Varšavského povstání v roce 1944 se v Saském paláci zabarikádovaly jednotky SS. Po potlačení povstání pak Němci celý areál (ostatně jako i zbytek města) srovnali se zemí. Rekonstruovat jeho podobu můžeme tedy nanejvýš z dochovaných dobových plánů či pozdějších fotografií. I přesto lze s ohledem na kontext celkového vývoje obou měst konstatovat, že se v nich August Silný snažil prosazovat svůj panovnický majestát stejně, avšak razantnější byl nakonec ve svých snahách v „domácích“ Drážďanech – znalost zdejšího kulturního, hierarchického i socioekonomického kontextu mu umožňovala větší „manévrovací prostor“. Ve výzkumu způsobu vlády Augusta Silného však ještě zbývá mnoho otázek, které by mohly být zodpovězeny právě díky využití komparačního přístupu. Dezinterpretační vrstvy, které překryly některé aspekty Augustovy vlády – ať už v Sasku nebo Polsku, resp. v polsko-litevské unii –, jsou totiž stále ještě silné.

Zusammenfassung

„... was man in Dresden schauet,/ Und was AUGUST vollführt und bauet,/ Sieht man sonst nirgends auf der Welt“. Dresden und Warschau in den Strategien der Machtrepresentation August des Starken in der Zeit des Grossen Nordischen Krieges

In der Zeit des (sg. Grossen) Nordischen Krieges (1699/1700–1721) gibt es viele markanten Stadtgeschichte – z. B. Sankt Petersburg, Danzig oder Leipzig. Dieser Beitrag beschäftigt sich mit der Beziehung Augusts des Starken zu Dresden und Warschau, zwei Zentren des Sachsen-Polens, des Staats, der nach der Wahl dieses sächsischen Kurfürsten August Friedrich I. zum polnischen König (als August II.) entstand. Sachsen und Polen waren ganz verschiedene politische Saatsgebiete – Sachsen war das echt protestantische Land und dessen Kurfürst stand am Kopf der protestantischen Stände des Heiligen Reiches (*Corpus Evangelicorum*), in der Innenpolitik musste der Kurfürst mit sächsischen Ständen mitarbeiten, trotz konzentrierte sich grosse Macht in seinen Händen (in dieser Zeit oft als Absolutismus bezeichnet); im Vergleich in Polen (oder auch in der polnisch-litauischen Union) war die Macht des Herrschers gespalten unter viele Adelige, die auch einen König wählten.

Die Herrschaft Augusts des Starken war im politischen Sinn sehr komplizierte Aufgabe. Sein hauptes politisches „Programm“ (und Ziel) war eine königliche Krone. Und damit waren alle seine Aktivitäten verbunden. Und auch natürlich seine Herrscherrepräsentation. Seine Residenzen in Dresden und Warschau (zuerst sg. Zamek Królewski, dann sg. Sächsisches Palais mit Sächsischer Achse) und andere Aktivitäten (v. a. in Architektur und auch verschieden festliche Ereignisse) sind voll von Einzelheiten, die die Rolle Augusts des Starken als Herrscher (im Doppelpflicht) repräsentieren. Gibt es doch Unterschiede zwischen „sächsischer“ und „polnischer“ Strategie dieses Herrschers? Der Text widmet sich auch dem Zustand der Forschung (v. a. im Kontext von Kulturgeschichten, Platzkonzeptionen der Frühen Neuzeit, politischen Räumen usw.).